

Käsikirjavalioikunnan lausunto 1/2017

Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnöstä

Asianro 2014-00276

Lausunnon tausta

Kirkolliskokous on pyytänyt käsikirjavalioikunnalta lausunnon tulevaisuusvalioikunnan käyttöön Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnöstä erityisesti kirkossa käytettävän kielen osalta.

Kielen merkityksestä kirkossa

Käsikirjavalioikunta kiittää kirkon tulevaisuuskomiteaa siitä, että se on nostanut esille kirkon kielen merkityksen. Kieli on sanavalintojensa kautta kirkon peili. Se kertoo, ketkä ovat mukana, ketkä rivien välissä ja ketkä kokonaan puuttuvat joukosta. Myös visuaalisesti kieli on kirkon kuva: ovatko kaikki ”yleisesti” ihmisiä, vai ovatko he sanastossamme myös lapsia, nuoria, naisia tai miehiä. Kieli on myös vallankäytön paljastin: ovatko jotkut ”heitä”, joiden puolesta me rukouksemme tai toimimme vai olemmeko me kirkon jäsenenä ”me”. Kirkko- ja mesukielen sanoitus tarvitsee kokemusasiantuntevuutta ja sen tuomaa sanasensitiivisyyttä.

Kirkko puhutun sanan yhteisönä

Kirkko on aivan erityisellä tavalla puhutun sanan yhteisö. Kyse on alusta asti ollut julistuksesta, evankeliumin suullisesta välittämisestä. Ensimmäisen kristillisen helluntain tapahtumiin liittyy välittömästi Pietarin vaikuttava helluntaisaarna (Ap.t. 2), jonka seurauksena kuulijat heräsivät kyselemään omaa tilaansa Jumalan edessä. Kirkon historia osoittaa, että monet sen suurista vaikuttajista ovat olleet myös taitavia saarnaajia. Reformaatiossa tämä näkökulma korostuu. Tunnettu on Lutherin määritelmä evankeliumista: ”Ensiksikin evankeliumi vaikuttaa suullisena sanana, kun koko maailmaan julistetaan syntien anteeksiantamus; tämä on evankeliumin varsinainen virka.” (SchmA III,4). Reformaattorit

olivat vakuuttuneita sanan vaikuttavuudesta (efficacia verbi divini). Silti on syytä panna merkillä, ettei se tarkoittanut välinpitämättömyyttä retoriikan suhteen.

Valmiiden rukousten ja allokuutioiden eli kaavassa esiintyvien puhuttelujen tehtävä on tukea julistustapahtumaa, ei kahlita sitä. Kirkkokäsikirja antaa huomattavaa vapautta jumalanpalveluksen kieleen ja ilmaisuun. Samalla se antaa sisällölliset normit. Julistuksen on oltava kirkon uskon mukaista. Jumalanpalveluksessa ja kirkollisissa toimituksissa on kuitenkin kyse myös vuorovaikutustilanteesta, jossa intuitiivinen, hetkestä nouseva vapaamuotoinen puhe on kaikkein luontevinta. Ilmeisesti monet papit tuntevat turhaakin arkuutta vapaampaan puheeseen. Turvautuminen valmiisiin aineistoihin jopa puhutteluosioissa koetaan helpommaksi, vaikka se merkitsee usein jähmeämpää ja persoonattomampaa ilmaisua.

Kirkollista kieltä voi lopulta puhua aidosti ja luontevasti vain tradition sisältä. Jumalanpalveluksen opas ilmaisee asian näin: ”Jumalanpalvelus voi olla elävä vain siellä, missä kirkon työntekijöiden oma hengellinen elämä on kiinnittynyt Jumalan sanaan... Ilman jumalanpalveluksen sisällön tuntemista liturgian toimittaminen muuttuu helposti ulkokohtaiseksi ja mekaaniseksi”. (Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas. 3. uudistettu painos. Ss. 57-58). Siksi onkin syytä pohtia, missä määrin kirkollinen puheilmaisuus kärsii mallioppimisen puutteesta. Nuoremmissa papistossa on kasvava määrä henkilöitä, joilla ei ole juurikaan kirkon tai herätysliikkeen yhteydessä saatua kokemusta julistustilanteista. Lisäksi puheilmaisuus on joutunut yleisemminkin ahtaalle sosiaalisen median lyhytsanaisten vuorovaikutuksen paineessa.

Näistä syistä kirkon on pidettävä huoli teologien retorisesta koulutuksesta ja spiritualiteetin rakentumisesta, varsinkin kun yliopistollisessa koulutuksessa puhetaidon opetuksen osuutta on ennemminkin vähennetty kuin kasvatettu. Kirkon tulisikin jatkossa kiinnittää ongelmaan erityistä huomiota ja huolehtia tarvittavasta pastoraalisesta jatkokoulutuksesta entistä tehokkaammin. Samalla olisi tunnustettava aloittelevan teologin oman uskonelämän hoitamisen arvo ja nähtävä se yhtenä välttämättömänä edellytyksenä teologisen kykeneväisyyden saavuttamiseksi.

Kirkolla on monta kieltä

Valiokunta toteaa, että vaikka kirkko on perinteisesti puhutun ja kirjoitetun sanan yhteisö, puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat vain osa kirkon viestintää. Työntekijöiden toiminta ja käytös luovat myös mielikuvaa kirkosta. Samoin ilmoitus- taulut, kirkon eteinen ja kirkkoherranviraston sisustus antavat ensimmäisen viestin monille niistä, joka pitkästä ajasta avaavat kirkon ovet. Suntion ja kiinteistötyöntekijöiden työ on siten tärkeä osa kirkon viestintää.

Kirkolliset symbolit, esim. kirkkotilan symboliikka, eivät liene seurakuntalaisille kovin tuttuja. Jokaisessa seurakunnassa voitaisiin laatia oman kirkon symboliikasta esite, jonka avulla seurakuntalainen voisi oppia ”kuuntelemaan” oman kirkkonsa sanatonta puhetta.

Kirkon viestiprofiili rakentuu yhä liikaa kirkon ammattilaisten eli työntekijöiden varaan. Kuten kirkon tulevaisuuskomitea toteaa, olemme siirtymässä kansalaisten kirkon aikaan. Kristityn identiteetti tulee kiehtovaksi kirkon jäsenten kautta. Jokaisella kirkon jäsenellä, niin nuorella kuin vanhalla on viestintäarvo. Sanat heijastavat todellisuuttamme. Symboliset teot rakentavat muutostamme.

Näkökulmia jumalanpalveluksen kielen uudistamiseen

Käsikirjavalioikunta on tutustunut Tiina Reinikaisen tutkielmaan, joka liittyy jumalanpalveluksen kielen uudistamiseen. Uskonnollinen kieli elää jatkuvassa jännitteessä.

”Uskonnolliseen ja liturgiseen kieleen kuuluu tietynlainen sanoittamisen vaikeus. Sen tiedostavat sekä ne, jotka korostavat traditioon liittymisen merkitystä, että ne, jotka kaipaavat kirkon kieleen enemmän kontekstuaalisuutta. Liittyyhän jumalanpalvelukseen paljon sellaista, joka ei avaudu järjelle, on mystistä ja vaikeasti sanoitettavaa.

Liturginen kieli on siis jo olemukseltaan tietyllä tavalla jännitteistä ja sen uudistaminen erittäin haasteellista. Kuitenkin tuohon haasteeseen on yhä uudelleen tartuttava, jotta liturginen kieli säilyttäisi olemukseensa kuuluvan yhteisöllisyyden – sulkisi sisään, eikä ulos. Se on myös uskollisuutta omalle perinteelle, jonka reformaation tielle lähtenyt kirkko kerran omaksui omaksi periaatteekseen. Jos kirkko haluaa pysyä uskollisena luterilaiselle perinteelleen, sen on uudistettava jumalanpalvelustaan jatkuvasti.”

Suomessakin vieraillut amerikkalainen professori Gail Ramshaw on todennut, että liturgisen kielen tulee olla raamatullista, teologista, vertauskuvallista ja inklusiivista. Sunnuntain jumalanpalveluksen liturgia koostuu raamatullisesta puheesta, esimerkiksi Kyrie ja Sanctus. Liturgiaan kuuluu teologista puhetta, esimerkiksi eukaristinen rukous ja raamatunlukukappaleet sekä saarna. Liturgia sisältää myös vertauskuvallista puhetta, esimerkiksi päivän psalmin yhteistä rukousta tai virsien laulamista ja inklusiivista puhetta, esimerkiksi esirukouksissa.

Liturginen kieli ei tarkoita pelkästään sanoja. Se pitää sisällään myös musiikin, hiljaisuuden ja symbolit. Symboliviestintä liittyy ihmisen kehoon, jumalanpalvelustilaan, sisustukseen ja ihmisten välisiin suhteisiin.

Jumalanpalveluksessa käytettävän kielen tulisi olla vapaata kaikista sellaisista merkeistä ja merkityksistä, jotka pitävät yllä ihmisten välistä eriarvoisuutta. Läsnä oleva seurakunta tulisi huomioida myös kielen tasolla.

Seurakuntalaisten kyvyt tulee ottaa laajalti käyttöön. Lahjat ovat monet! Siksi tehtäviin tulee kutsua eri-ikäisiä ihmisiä. Erilaisuus on rikkaus myös jumalanpalveluselämässä.

On kuunneltava tarkasti ihmisten arjen sisältöä ja otettava huomioon ihmisen elämänsä kaaren vaikutukset. Sunnuntain messuun saapuu ihmisiä, jotka iloitsevat tai itkevät. Kirkossa sanoitamme ilon ja sanoitamme surun. Messun voisi joskus viedä myös toreille, puistoihin ja kaduille; sinne, missä ihmiset ovat.

Tarvitsemme kieltä, jolla kommunikoimme toistemme kanssa ja samalla Jumalan kanssa. Uskonnollinen kieli tuo pyhän läsnä olevaksi. Uskon kieli saa merkityksensä kirkossa ja seurakuntaelämän yhteisöissä. On tärkeää lähestyä asioita myös nykyihmistä puhuttelevien kokemusten ja elämysten kautta. Kuulluksi tulee puhe, joka saa vastakaiun ihmisen arkielämästä.

Jumala tekee työtään Sanan kautta. Ehtoollinen on näkyvää ja maistettavaa uskon kieltä. Jumalanpalvelus on kokonaisuudessaan Jumalan puhetta seurakunnalle ja seurakunnan puhetta Jumalalle sekä viestiä maailmalle. Liturginen kieli kantaa kirkon tradition läsnä olevaksi. Sen tulee olla tuttua ja turvallista. Kielen tulee liittyä ihmisen elämän todellisuuteen. Tarvitaan myös hiljaisuutta, koska rukous toteutuu hiljaisuudessa, jossa Jumala asuu.

Kirkko on kohtaamisen yhteisö

Julkaisussa ”Kohtaamisen kirkko. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan suunta vuoteen 2020” on nostettu esille monia tärkeitä kysymyksiä, joita tulee pitää mielessä, kun tarkastellaan kirkon kieltä. Kohtaamisen merkitys nousee kirkon missionaarisesta luonteesta. Seurakunta toimii kohtaamisten kautta. Kohtaamiset synnyttävät ja pitävät yllä ihmisen suhdetta seurakuntaan sekä muokkaavat yksilöiden ja yhteisön elämää erilaisin tavoin. Kohtaaminen edellyttää tilaa ja avoimuutta, jotta ihmisen elämäntilanne, ajatukset ja toiveet tulevat huomioon otetuiksi. On tärkeää, että kaikkien kertomuksille on tilaa. Nykyisin yhä useammin mediat ovat ihmisen ja kirkon sanoman kohtaamispaikka. Valiokunta tähdentää, että kirkossa meidän tulee olla kiinnostuneita tutustumaan toisiimme ja ihmisen elämänmatkaan, hänen tarinaansa ja hänen hengellisiin kokemuksiinsa.

Myös toiminta on viesti. Jumalan rakkaus puhuu kun se kohdistuu heikkoon, köyhään ja syntiseen ja luo siitä arvokasta, hyvää ja vahvaa. Messu ei ole sisälukuharjoitus eikä se sulje mitään ihmisjoukkoa ulkopuolelleen.

Kirkon nuorissa jäsenissä on tulevaisuus. Kirkko ja nuoret eivät puhu samaa kieltä. Messu voisi olla tila, jossa nuori pohtii elämänsä tärkeitä kysymyksiä. Messu on myös paikka, jossa aikuiset voisivat jakaa ajatuksia taloudellisista huolista, yksinäisyydestä tai ihmissuhteista.

Kirkon työ sosiaalisessa mediassa on onnistunut löytämään merkitysten jakamisen tiloja. Suhteet elävät aidoissa, vastavuoroisissa kohtaamisissa. Painopisteissä korostuu niin kasvoista kasvoihin kuin eri medioiden välityksellä tapahtuvien kohtaamisten merkitys. Yhä useamman ihmisen kohdalla medioiden merkitys on ratkaiseva.

Tulevaisuuden seurakuntaelämässä yhteisöllisyyden vahvistaminen on avainasemassa. Jumalanpalveluselämällä tulee olla tässä keskeinen rooli. Tulevaisuuskomitean ajatukset henkilöseurakuntamallin rajatusta kokeilemisesta tarjoavat hyvän alustan myös erilaisten messukäytäntöjen kokeilemiseen. Myös yhteisöllisyyden rakennuskeinoista voidaan saada uutta arvokasta tietoa, mikä nousee esille myös piispainkokouksen tuoreessa selvityksessä nykyisistä jumalanpalvelusyhteisöistä.

Jos henkilöseurakuntakokeiluihin päädytään, jumalanpalvelusyhteisöjen toimintamalleista kertyviä kokemuksia on syytä analysoida huolellisesti. Parhaimmillaan ne voivat antaa toimivia käytäntöjä ja uusia virikkeitä erityisesti maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien huomioimiseen.

Myös musiikki on kirkon kieltä

Käsikirjavalioikunta haluaa painottaa musiikin merkitystä ilmapiiriin ja yhteisöllisyyden luojana erityisesti jumalanpalveluksissa sekä yleisemminkin toimintakulttuurin muutoksessa. Musiikki on erittäin oleellinen osa sitä kieltä, millä kirkko voi puhutella tämän päivän ihmisiä.

Musiikki on erinomainen tapa saada mukaan myös suuria joukkoja vapaaehtoisia, mikä vahvistaa seurakuntalaisten jäsenyyttä ja antaa heille mahdollisuuden panna lahjansa käyttöön.

Seurakuntia tuleekin rohkaista entistä monipuolisempaan musiikin käyttöön jumalanpalveluselämässä. Perinteisen messun rinnalle on ensiarvoisen tärkeää saada muutakin säännöllistä jumalanpalvelustoimintaa, joissa voidaan hyödyntää nykymusiikkia sekä seurakuntalaisten omaa osaamista. Tästä on

rohkaisevia esimerkkejä monista seurakunnista, esimerkiksi tuomasmessut, majataloillat, erityismessut ja erilaiset kohtaamispaikkayhteisöt.

Käsikirjavalioikunta tiedostaa urkujen aseman kirkollisessa perinteessä. Musiikin monimuotoinen kieli edellyttää onnistuakseen myös muunlaista soittimistoa sekä teknistä välineistöä. Seurakuntien talouden tiukentuessa tulee urkujen rakentamista harkittaessa punnita myös halvempia vaihtoehtoja, jotka toimisivat monipuolisemmin eri musiikkityylien toteuttamisessa ja palvelisivat musiikin harrastajien osallistumista. Kirkkojen ja muiden seurakunnan tilojen soittimien osalta kaivataan kulttuurin avartumista. Käsikirjavalioikunta haluaa myös painottaa sitä, kuinka tärkeää on saada kirkkojen äänentoisto, valot ja projektori-tekniikka ajanmukaiselle tasolle.

Kirkollisen kielen termeistä

Kirkolla on paljon sanastoa, joka ei aina aukea edes kirkon omille ammattilaisille. Esimerkiksi sana rukoushetki merkitsee toisille hetkeä, jolloin ihmiset rukoulevat yhdessä, toiselle käsikirjan mukaista rukoushetkeä, jolla on oma kaavansa. Myös ilmaisut Herran siunaus ja siunaaminen kantavat mukanaan erilaisia merkityksiä, käyttäjästä riippuen.

Komitean mietinnössä kiinnitetään huomiota muutamien hallintokielen termien negatiiviseen sävyyn. Näitä ovat mm tuomio-alkuiset sanat sekä ”kirkkohallitus”. Valioikunta kiinnitti lisäksi huomiota sanoihin ”kirkkoherra” ja ”seurakuntamestari”. Seurakuntamestari on terminä ongelmallinen. Asiasta tietämättömän on vaikea mieltää pelkän tittelin perusteella esim. kirkkoherran ja seurakuntamestarin välistä suhdetta: kumpi on kumman esimies? Voitaisiinko hyvää termiä ”suntio” käyttää myös nykyisistä seurakuntamestareista? Kirkkoherranimityksen sijasta voitaisiin käyttää esim. termiä johtava pastori, johtava pappi, seurakunnan johtaja tai seurakuntajohtaja.

Joitakin tuomio-alkuisia sanoja voisi korvata esimerkiksi kansainvälisellä sanalla katedraali. Näin tuomiokirkkoseurakunta voisi olla katedraaliseurakunta ja tuomiorovasti katedraalirovasti. Tuomiokapitulin sijaan voitaisiin ottaa käyttöön jo Helsingissä koeteltu sana piispantoimisto tai collegio.

Lopuksi

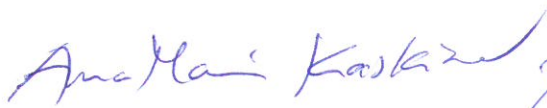
Adventtina 2016 kirkossamme käyttöön otetussa virsikirjan lisävihkossa on tavoiteltu virren kielen vaihtelevuutta. Uusiin virsiin sisältyy uudenlaisia kielikuvia ja symboleja.

Myös virsien tyylillinen kirjo on laajentunut. Kirjakielen lisäksi joissakin uusissa virsissä käytetään myös puhekielisiä ilmaisuja. Virsien keskeisen sisällön tulisi tulla ymmärretyksi myös niiden keskuudessa, jotka ovat vieraantuneita seurakuntayhteydestä. Virret ovat seurakunnan yhteistä, laulettua rukousta. Tällä hetkellä olisi tarvetta myös kielelliseltä ilmaisultaan uudennlaisille rukouksille, käsikirjan nykyisen rukousaineiston lisäksi.

Kirkollisessa kielessä tulee pyrkiä välttämään kieltä, joka avautuu vain pienelle sisäpiirille. Kuitenkin Raamatun ja jumalanpalveluksen kieli kantaa merkityksiä, joiden sisäistäminen tapahtuu ajan kuluessa. Uskon kieli tulee eläväksi kun sitä käytetään. Jokaisella on oikeus omaan rukouksen kieleen.

Turussa 3. maaliskuuta 2017

Käsikirjavalioikunnan puolesta

Anna-Mari Kaskinen
puheenjohtaja

Pauliina Uhinki-Suominen
sihteeri

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet puheenjohtaja Kaskinen sekä jäsenet Askola, Auvinen, Halonen, Himanka, A. Kemppainen, Palmu, Salomäki, Simojoki, Stenlund (osittain) ja Teräslahti.